

Theo Thijssen, *Kees de jongen*. Bussum, Van Dishoeck, 1923 (1^e druk)

Wanneer ik het boek 'Kees de jongen' van Theo Thijssen voor het eerst las weet ik niet meer precies. Het zal in het begin van mijn studententijd geweest zijn. Het boek is mij altijd bijgebleven als een prachtige psychologische analyse van een bijzondere jongen. Het behoort tot de mooiste boeken van de Nederlandse literatuur. Een boek dat iedereen gelezen zou moeten hebben.

Theo Thijssen werd op 16 juni 1879 geboren in de Eerste Leliedwarstraat, achter de schoenmakerij van zijn vader. De bescheiden welstand die het bezit van een eigen zaak meebracht was niet van lange duur. Wanneer Theo 11 jaar is, overlijdt zijn vader aan tbc. Met de zaak gaat het dan snel bergafwaarts. De schoenmakerij wordt verkocht en de weduwe verhuist met haar zes kinderen naar de Brouwersgracht. Dankzij een rijksbeurs voor knappe leerlingen wordt Theo in staat gesteld een opleiding tot onderwijzer te volgen aan de Rijkskweekschool te Haarlem. Na zijn afstuderen gaat Thijssen terug naar Amsterdam. Hij werkt daar 23 jaar als onderwijzer. In die tijd schrijft hij *Schoolland* en *De gelukkige klas*. In 1921 wordt Thijssen bestuurder van de Bond van Nederlandse Onderwijzers en verlaat hij het onderwijs. Later komt hij nog in de politiek terecht en wordt in 1933 in de Tweede Kamer gekozen als vertegenwoordiger van de SDAP.

In 1908 verschijnen 'elf fragmenten' van Kees de Jongen in *De Nieuwe School*, een nieuw tijdschrift dat Thijssen samen met P.J. Bol opricht. Zij willen een reveil in het onderwijs inluiden zoals *De Nieuwe Gids* dit had gedaan voor de literatuur. Het motto van het tijdschrift luidt: 'Niet de letter van den man aan de schrijftafel, de daden van den man voor de klasse zijn paedagogiek'. Het duurde tot 1921 voordat het hele verhaal van Kees Bakels verscheen als feuilleton in het tijdschrift *School en Huis*. In 1923 verschijnt het als boek.

Kees de Jongen speelt zich af aan het einde van de 19^e eeuw. Kees Bakels is elf jaar en zit in de hoogste klas van de lagere school. Het boek eindigt wanneer Kees, inmiddels twaalf, (voortijdig) de extra klas, de zevende, verlaat. Het boek is geen autobiografie, hoewel het wel veel verwijzingen naar het leven van Theo Thijssen bevat. Ook Kees' vader heeft een schoenmakerij en overlijdt aan tbc waarna zijn moeder gedwongen is de zaak te verkopen en te verhuizen naar een kleinere woning (waarvan ook nog een kamer moet worden onderverhuurd aan juffrouw Dubois). De weduwe van Sam Thijssen begint een kruidenierszaakje. De moeder van Kees begint, met hulp van juffrouw Dubois, een agentschap in thee.

Het boek is de beschrijving van de psychologie van een jongen die niet zo maar een jongen is, maar een jongen die bijzonder is. We lezen over Kees' heroïeke fantasieën, 'over wat er zou kunnen gebeuren als ...'. Zoals wanneer hij wordt aangesproken door een Fransman. Hij is dan zo in de war dat een andere voorbijganger aanbiedt de weg te wijzen. Dan pas schieten hem allemaal Franse zinnen te binnen en bedenkt hij hoe het gesprek had kunnen lopen. Hij fantaseert hoe hij de Fransman in keurig Frans te woord zou staan en hoe deze dan verbaasd zou zijn dat een Amsterdamse jongen zo goed Frans spreekt. Hij neemt zich voor deze fout te herstellen. Wanneer hij in de buurt van het nieuwe Rijksmuseum twee mensen ziet aarzelen (ongetwijfeld vreemdelingen op zoek naar het museum) en hen in het Frans aanspreekt ('le museum coute rien'), is het

wie dit niet leest
is gek

Kees toch niet aan te rekenen dat het twee Amsterdammers zijn! Of de geschiedenis van Kees' kortstondige schaakcarrière. Als hij in de hoogste klas zit mag hij een prijs uitzoeken. Zijn vader suggereert een schaakspel. Dat lijkt Kees wel iets; 'Schaken was een fijn spel. Verscheiden beroemde schakers waren al gek geworden, zo'n spel als het was.' En dan droomt Kees hoe hij in een wip z'n vader verslaat. Dan de meester. Dan neemt de meester hem mee naar een beroemde schaakspeler. 'Verloor-ie misschien eerst door z'n zenuwachtigheid. Maar de beroemde schaker, die er akelig bleek uitzag (vanwege de dreigende krankzinnigheid natuurlijk, GS), keek toch raar op. Ze deden nóg een spelletje; won hij. De ander wou 't voor de derde keer proberen -verloor wéér. Da's geen gewone jongen, zei dan de beroemde schaker'. Wel moet Kees oppassen niet gek te worden. Maar als dat de prijs is die hij moet betalen als beroemd schaker, dan is Kees bereid om zich al een beetje in de rol van krankzinnige in te leven. Maar uiteindelijk kan niemand hem de regels van het spel uitleggen. En de meester vragen, dat dorst Kees toch niet.

Het is geen romantisch wegdromen wat Kees doet, geen vlucht uit de werkelijkheid. Het zijn de fantasieën zoals kinderen die hebben. Een leven met hemzelf in de hoofdrol. Wat Kees droomt is geen andere fantasie dan die van een jongen die bij zijn eerste voetbalschoenen droomt Ronaldo te zijn. Of beter nog, die Ronaldo zal passeren in vaardigheid.

Romans over kinderen waren een populair genre. Woutertje Pieterse, Merijntje Gijzen, Jaapje en Boefje waren Kees al voorgegaan. Tot 1931 verschijnen er zo'n 150 boeken met het kind in de hoofdrol. Wat onderscheidt 'Kees de jongen' van al die andere? Het antwoord ligt, behalve in de ongekunstelde stijl van schrijven, in de manier waarop het verhaal verteld wordt vanuit het gezichtspunt van het kind. In een recensie in *Het Vrije Volk*, juli 1923 (met dank aan Rob Grootendorst) schrijft A.M. de Jong dat hij Kees de jongen beter vindt dan *Het huisje aan de sloot van Carry van Bruggen*, omdat het 'nóg zuiverder met de ogen van het kind gezien, nóg zekerder met het hart van het kind gevoeld, nóg onmiskenbaarder gedacht met de hersens van een kind' is.

Ongetwijfeld zullen velen verrassend veel herkennen bij het lezen van Kees de jongen: 'O, diè jongen? Nee maar nou herinner ik me toch óók wel; zeker, die heb ik ook gekend; 't is een tijdlang zelfs een speciaal vriendje van me geweest'. Dat maakt het boek zo bijzonder. De scherpzinnige analyse die Theo Thijssen heeft gemaakt van de psychologie van een jongen die op de grens staat van kind-zijn en volwassenenwereld. Kees is een jongen als alle andere. Niet opvallend, tenminste niet in de ogen van alle anderen. Maar in zijn fantasie is hij wel bijzonder, zoals kinderen in hun eigen ogen en dromen bijzonder zijn. Dat heeft Theo Thijssen willen beschrijven. 'En daar zaten de jongens, met hun ernstige koppen. Ieder van hen wist, een groot man te worden. Was een koning in eigen oog. Maar zei het niet, zei het nooit'. Zo beschrijft Theo Thijssen in het verhaal *Armenschool* de jongens uit zijn klas. De analyse is universeel. En hoewel het werk al bijna 100 jaar oud is, is het nog steeds even treffend. De sociale werkelijkheid is hard en dwingt je je aan te passen en je dromen op te geven. Maar Kees is een optimist en gelooft in zijn mogelijkheden. Het lot van anderen brengt hem daar niet van af.

Het is hoogheid zonder arrogantie, optimisme zonder overmoed. Als Kees de school voortijdig verlaat en jongste bediende wordt bij Stark en Co is dat nog maar het begin. Alle mogelijkheden zijn open, voor wie maar wil. En dan is daar de kus van Rosa Overbeek, zijn stille liefde. Dat is het moment waarop Kees definitief zijn kinderjaren afsluit. Met een juichende mars in zijn hoofd loopt hij de toekomst tegemoet. Daar gaat niet zomaar een jongen. Daar gaat een jongen

die bijzonder is en die alles zou kunnen, nu hij eenmaal begonnen is. Theo Thijssen wist dat dit optimisme vergeefs zal zijn en dat de realiteit de droom zal doen verschrompelen. 'Ik heb het eigenlijk allemaal wel geweten. Ik zal er telkens van m'n oude klas tegenkomen; en vragen, en kalme antwoorden krijgen. En ik zal in hun ogen kijken, en de hoogheid missen' schrijft hij in Armenschool. De belangrijkste pedagogische boodschap van Theo Thijssen is dat voor kinderen de grens tussen fantasie en werkelijkheid vaag is. Het zijn de dromen van betere werelden, maar daarom toch niet onmogelijk. Laat kinderen hun grootheidsfantasieën zolang het nog kan. En laat het onderwijs ervoor zorgen dat kinderen deze ongebreideld kunnen koesteren.